

КОШОВИЙ

Богдан-Петро Олєгович
qqbkqq@gmail.com

УДК 334.7

СОЦІАЛЬНІ ВИМОГИ ДО РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ АГРОБІЗНЕСУ

SOCIAL REQUIREMENTS FOR THE DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL AND LEGAL FORMS OF AGRICULTURE

к.е.н., завідувач кафедри,
ПВНЗ "Львівський університет
бізнесу та права"

У статті досліджено проблематику розвитку організаційно-правових форм агробізнесу. Охарактеризовано теоретичні засади вибору та розвитку організаційно-правових форм ведення бізнесу. Досліджено основні організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств та розглянуто структуру агропромислового комплексу. Охарактеризовано баланс у структурі сільськогосподарських підприємств. Сформовано рекомендації стосовно врахування соціальних вимог до розвитку організаційно-правових форм агробізнесу.

* * *

В статье исследована проблематика развития организационно-правовых форм агробизнеса. Охарактеризованы теоретические основы выбора и развития организационно-правовых форм ведения бизнеса. Исследованы основные организационно-правовые формы сельскохозяйственных предприятий и рассмотрена структура агропромышленного комплекса. Охарактеризован баланс в структуре сельскохозяйственных предприятий. Сформированы рекомендации относительно учета социальных требований к развитию организационно-правовых форм агробизнеса.

* * *

Introduction. The development of a strategy for the development of organizational and legal forms of entrepreneurship in agriculture at the current stage depends not only on economic factors but also on social requirements – the set of interests of stakeholders, which the enterprise interacts with. The proposed approach will enable accelerated approximation of domestic enterprises to the accepted European standards, will allow them to enter European markets and, in general, will contribute to the social development of Ukraine.

Purpose. The purpose of the work is to substantiate social requirements for the development of organizational and legal forms of agribusiness.

Results. The problems of the development of organizational and legal forms of agribusiness are investigated. The theoretical foundations of the choice and development of organizational and legal forms of doing business are described. The basic organizational-legal forms of agricultural enterprises and the structure of the agro-industrial complex are considered. A balance has been characterized in the structure of agricultural enterprises. The recommendations for taking into account social requirements for the development of organizational and legal forms of agribusiness are formed.

Conclusion. As a result of the research, the prospects of development of organizational and legal forms of entrepreneurship in the field of agriculture were substantiated, taking into account the social requirements imposed on enterprises in connection with the processes of globalization and the dissemination of the concepts of sustainable development and social responsibility. A promising direction for further research is the development of mechanisms for coordinating the efforts of large and small agricultural enterprises to solve social problems.

Ключові слова: агробізнес, організаційно-правові форми підприємництва, сталий розвиток, соціальна відповідальність, соціальні вимоги

Ключевые слова: агробизнес, организационно-правовые формы предпринимательства, устойчивое развитие, социальная ответственность, социальные требования

Keywords: agribusiness, organizational and legal forms of entrepreneurship, sustainable development, social responsibility, social requirements

ВСТУП

Розробка стратегії розвитку організаційно-правових форм підприємництва у сільському господарстві на нинішньому етапі залежить не лише від економічних чинників, але й має опиратись на соціальні вимоги – сукупність інтересів стейкхолдерів, з якими взаємодіє підприємство. Запропонований підхід уможливить прискорене наближення вітчизняних підприємств до прийнятих європейських стандартів, уможливить їх вихід на європейські ринки та загалом сприятиме соціальному розвитку України.

Питання організаційно-правових форм підприємництва у сільському господарстві досліджували М.Д. Гилка, М.В. Оліховська, В.В. Прядко, Е.О. Юрій, М.М. Гуменюк, В.Д. Залізко та ін. Однак, у працях

цих та інших вчених лише побіжно розглядаються соціальні аспекти розвитку організаційно-правових форм підприємництва, що обумовлює актуальність даної статті.

МЕТА РОБОТИ полягає у обґрунтуванні соціальних вимог до розвитку організаційно-правових форм агробізнесу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною базою дослідження є науково-теоретичні засади диференціації організаційно-правових форм підприємництва та їх розвитку, а також положення теорії сталого розвитку. У ході дослідження використано методи теоретичного аналізу, економіко-порівняльний метод, а також метод узагальнення для розробки рекомендацій щодо розвитку організаційно-

правових форм агробізнесу.

Дослідження засновується на даних Державної служби статистики та працях вітчизняних вчених з проблематики розвитку організаційно-правових форм підприємництва.

РЕЗУЛЬТАТИ

Переважно вибір та розвиток організаційно-правових форм ведення бізнесу є свідомим на обґрунтованим вибором власника підприємства. Водночас, враховуючи актуальні тенденції реформування сфери сільського господарства, її вирішального значення для економічного розвитку України, частки в експорті та кількості зайнятих працівників, необхідно зважати на доцільність оцінки відповідних процесів з позиції концепції соціальної відповідальності.

Розвиток організаційно-правових форм агробізнесу історично ускладнений переходом від соціалістичних до ринкових моделей. З цього приводу М.Д. Гилка та М.В. Оліховська зазначають: «Процес реформування аграрного сектору економіки був неоднозначно сприйнятий населенням країни. Так, ліквідацію колгоспів, в яких селяни були працевлаштовані, одержували послуги та соціальну допомогу, частина населення сприйняла критично, інша частина – схвально, мотивуючи це одержанням у власність земельних часток та майнових паїв. Однозначним та незаперечним є той факт, що приватна власність на землю та майно за умов створення у суспільстві відповідного підприємницького середовища несе у собі великий потенціал для виведення аграрного сектору економіки на якісно вищий рівень розвитку» [1, С. 75].

За нинішніх умов соціальні вимоги до сільсько-

господарських підприємств визначаються загальносвітовою тенденцією пошуку шляхів досягнення сталого розвитку, умовою якого є соціальна відповідальність підприємств. У цьому контексті погодимось з В.В. Прядко, Е.О. Юрієм та М.М. Гуменюком, котрі зазначають, що прагнення України до євроінтеграції потребує розробки заходів і механізмів сталого розвитку українського села та швидкого прийняття рішень у цій сфері. Науковці зауважують, що у результаті проведення аграрної реформи в нашій країні утворено нові форми сільськогосподарських підприємств, що стало складовою частиною інституціональних змін в аграрній економіці, які повинні забезпечити формування у сільському господарстві цивілізованих ринкових відносин, підвищення ефективності функціонування галузі та економіки загалом [2, С. 115].

Сільськогосподарська діяльність здійснюється нині підприємствами у таких основних організаційно-правових формах, як господарські товариства, приватні підприємства, кооперативи, фермерські господарства та державні підприємства. Незначну частку складають також підприємства інших форм господарювання.

Визначення соціальних вимог до розвитку організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств залежить від структури агропромислового комплексу.

Протягом 2012-2017 рр. спостерігалось скорочення кількості підприємств агробізнесу з 49415 до 45558 од. Розглянемо докладніше структуру агропромислового комплексу за організаційно-правовими формами (рис. 1). Основну частку (близько 70%) складають фермерські господарства, тож їх виключено з діаграми (рис. 1).

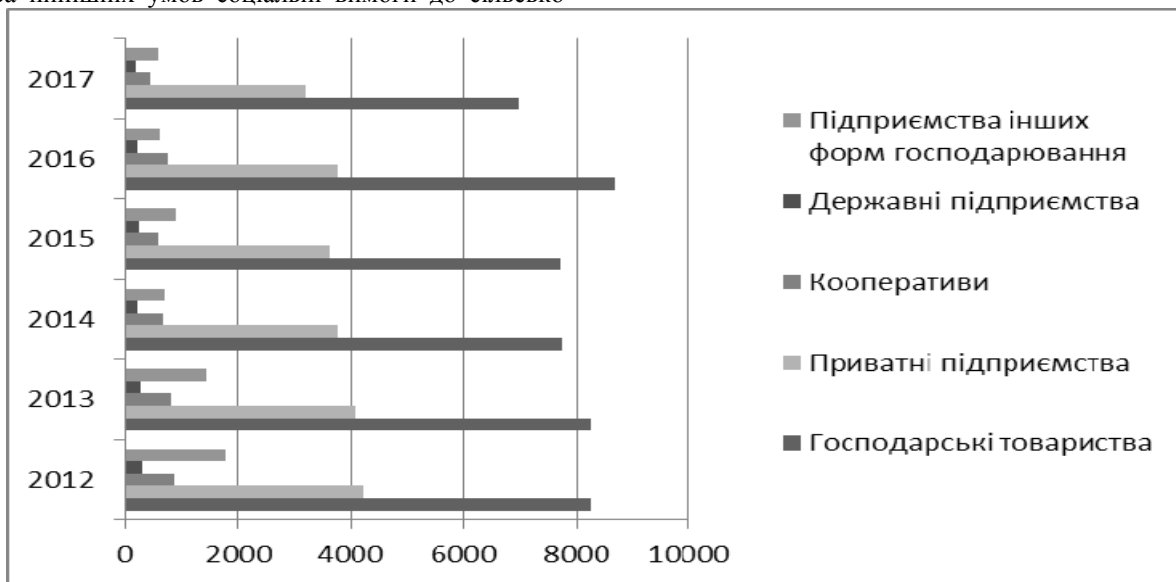

Рис. 1. Структура агропромислового комплексу за організаційно-правовими формами підприємств (без фермерських господарств) [сформовано за даними [3]]

За значної частки фермерських господарств усе ж спостерігається процес укрупнення головних гравців агробізнесу. Так, у 2017 р. з 19960,2 тис. га сільськогосподарських угідь, які мали підприємства, лише 4580,1 тис. га мали фермерські господарства. При цьому 166 підприємств мали угіддя площею більше 10000 га [3].

Загалом, спостерігається певний баланс у структурі

сільськогосподарських підприємств. З цього приводу погодимось з М.Д. Гилкою та М.В. Оліховською, котрі вважають, що як малі, так і великі підприємства є незамінними. Аналізуючи зарубіжний досвід ведення агробізнесу, науковці зауважують, що на ринку повинні функціонувати різні за розмірами підприємства і лише завдяки інтеграційним зв'язкам між ними досягається розвиток кожного з них та забезпечується вихід на

зовнішні ринки збуту [1, С. 78].

Відзначимо, що нині у агробізнесі склалась наступна ситуація. Протягом 2010-2017 рр. зросла частка прибуткових підприємств. У 2010 р. чистий прибуток одержали 69,6 % підприємств від загальної кількості, тоді як у 2017 р. – 89,7 %. У 2017 р. дещо зменшився рівень рентабельності усієї діяльності (до 18,7 %) порівняно з піковим (30,4 %) у 2015 р.. Водночас, спостерігається невтішна тенденція стосовно скорочення кількості найманих працівників – з 645,2 тис. осіб у 2010 р. до 496,1 тис. осіб у 2017 р.. При цьому, за останні три роки зросла середньомісячна заробітна плата працівників сільськогосподарських підприємств з 3140 грн. у 2015 до 5761 грн. у 2017 р. [3].

Для оцінки економічної ефективності тих чи інших організаційно-правових форм підприємств агробізнесу можливо використовувати різні підходи. М.Д. Гилка та М.В. Оліховська зазначають, що виробництво продукції за інтенсивними технологіями, з удобренням та захистом рослин (наприклад, виробництво зернових та кормових культур) більш ефективне у великих підприємствах, а виробництво працезатратних культур

(садівництво, овочівництво, вирощування ягід) у малих господарствах. Такий розподіл, відзначають вчені, дає змогу економити робочий час, збільшувати випуск продукції у великих підприємствах, а у малих – підвищувати якісні показники продукції [1, С. 75].

Утім, існуюча структура агропромислового комплексу не є досконалою. З цього приводу погоджуємось з В.Д. Залізко, котрий стверджує: «Глобалізаційний розвиток загальносвітових аграрно-економічних процесів призвів до зростання конкуренції між товаровиробниками різних країн. Сьогодні дрібним і середнім господарствам дедалі складніше виробляти конкурентоспроможну (в першу чергу за ціною) сільськогосподарську продукцію, використовуючи винятково традиційні методи та технології виробництва і збуту. Окремо взяте господарство не може задовольнити міжнародні вимоги до якості та безпеки продуктів харчування» [4, С. 71–72].

Порівняємо рівень рентабельності продукції сільського господарства фермерських господарств з загальною рентабельністю сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння рівня рентабельності продукції сільського господарства [сформовано автором за [3]]

Продукція сільського господарства	Фермерських господарств	Загальна	Δ
Культури зернові та зернобобові	27,9	25	2,9
Соняшник	41,2	41,3	-0,1
Буряки цукрові фабричні	20	12,4	7,6
Культури овочеві	19,5	9,9	9,6
Картопля	28,9	10	18,9
Культури плодови та ягідні	36,1	35,4	0,7
Виноград	51,3	51,6	-0,3
Молоко	25,9	26,9	-1
Велика рогата худоба на м'ясо	-2,1	3,4	-5,5
Свині на м'ясо	-6,7	3,5	-10,2
Вівці та кози на м'ясо	-15,1	-39,6	24,5
Птиця на м'ясо	3,5	7	-3,5
Яйця курячі	14,1	-9	23,1

Отже, фермерські господарства мають перевагу у рентабельності за низкою видів продукції, крім соняшника, винограду, молока, рогатої худоби, свиней та птиці на м'ясо. Проте, слід визнати, що цього потенціалу недостатньо для виконання соціальних функцій. З цього приводу В.Д. Залізко наголошує, що крім соціально та екологічно орієнтованих обмежень розвитку агрохолдингів, необхідною є також комплексна програма підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації. Науковець переконаний, що малий і середній агробізнес зможе стати альтернативою агрохолдингам, тільки об'єднавши свої зусилля, тобто розвиваючи кооперативний рух у сфері збуту, переробки продукції, спільного придбання і використання засобів виробництва, здійснення меліоративних заходів тощо [4, С. 76].

Схожим чином В.В. Прядко, Е.О. Юрій, М.М. Гуменюк відзначають, що сучасні сільськогосподарські підприємства розвитком соціально-економічної сфери села практично не займаються в силу того, що не мають до неї безпосереднього відношення і тому еко-

номічно не зацікавлені у здійсненні такої діяльності. Діяльність господарств населення, в силу їх роздрібності та недостатньої забезпеченості ресурсами, в даному напрямі обмежується низькою їх ефективністю [2, С. 115]. Як слушно зауважує В.Д. Залізко, діяльність агрохолдингів не сприяє соціально-економічному розвитку сільських територій. Вони не беруть участі у розвитку транспортної, комунальної та інших видів інфраструктури сільських територій, будучи при цьому активними користувачами сільських доріг, електромереж тощо, скорочують робочі місця для сільського населення, не підтримують соціально-культурні цінності та традиції українського села [4, С. 76-77].

З огляду на домінуючу нині концепцію сталого розвитку у процесі розробки стратегії розвитку агропромислових підприємств незалежно від їх організаційно-правової форми доцільно передбачати створення механізмів соціальної відповідальності. Для фермерських господарств відповідність соціальним вимогам уможливиться лише у рамках процесів кооперації та інтеграції у регіональні агропромислові кластери. На-

томість, для агрохолдингів відповідність соціальним вимогам у подальшому розвитку має стати черговим кроком до досягнення європейських стандартів соціальної відповідальності та розширити ринки збуту.

ВИСНОВКИ

За результатом проведеного дослідження обґрунтовано перспективність розвитку організаційно-правових форм підприємництва у сфері сільського господарства з урахуванням соціальних вимог, що накладаються на підприємства у зв'язку з процесами глобалізації та поширенням концепцій сталого розвитку і соціальної відповідальності. До таких вимог пропонується відносити:

а) на рівні фермерських господарств – дотримання законів, зокрема, податкового та трудового законодавства; прагнення покращувати соціальну інфраструктуру та готовність до співпраці з іншими господарствами з соціальних питань; відкритість до пропозицій щодо входження до агропромислових кластерів та кооперативів.

б) на рівні агрохолдингів – реалізація комплексної стратегії соціальної відповідальності на основі принципів концепції сталого розвитку; активна участь у соціальних програмах та проектах; залучення фермерських господарств до спільного вирішення актуальних соціальних проблем.

Перспективним напрямком подальших досліджень є розробка механізмів координації зусиль великих та малих сільськогосподарських підприємств для вирішення соціальних проблем.

Список використаних джерел

1. Гилка М.Д., Оліховська М.В. Диференційований підхід до створення різних організаційно-правових форм господарювання за європейської моделі розвитку аграрного сектору економіки. *Науковий вісник Буковинського дер-*

жавного фінансово-економічного університету. Економічні науки. 2014. Вип. 26. С. 75-81.

2. Прядко В.В., Юрій Е.О., Гуменюк М.М. Роль сільськогосподарських підприємств у розвитку сільських територій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України.* 2015. Вип. 6. С. 114-118.

3. Сільське господарство України 2017. Статистичний збірник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf (дата звернення: 15.12.2018).

4. Залізко В.Д. Вплив агрохолдингзації сільськогосподарських підприємств на соціально-економічний розвиток сільських територій. *Економіка України.* 2013. № 6. С. 71-78.

5. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за організаційно-правовими формами господарювання. URL: https://ukrstat.org/uk/edrpu/ukr/EDRPU_2015/ks_opfg/ks_opfg_0115.htm

References

1. Hilka M.D., Olikhovska M.V. Differentiated approach to the creation of various organizational and legal forms of management for the European model of development of the agrarian sector of the economy. *Scientific Herald of Bukovynskiy State Financial-Economic University. Economic sciences.* 2014. Issue 26. pp. 75-81. (in Ukrainian).

2. Pryadko V.V., Yuriy E.O., Humenyuk M.M. The Role of Agricultural Enterprises in the Development of Rural Territories. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine.* 2015. Issue 6. pp. 114-118. (in Ukrainian).

3. Agriculture of Ukraine 2017. Statistical collection. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf (in Ukrainian).

4. Zalizko V.D. The Impact of Agricultural Holdings of Agricultural Enterprises on the Socio-Economic Development of Rural Areas. *Ukraine economy.* 2013. № 6. pp. 71-78. (in Ukrainian).

5. Number of EDRPOU entities for organizational and legal forms of management. URL: https://ukrstat.org/uk/edrpu/ukr/EDRPU_2015/ks_opfg/ks_opfg_0115.htm. (in Ukrainian).